

ska jama" (289-298). Autor u tekstu opisuje rezultate dosadašnjih svojih istraživanja o izvorima za pazinsku epizodu romana Julesa Vernea "Mathias Sandor". U tom kontekstu naglašava ulogu pazinskog gradonačelnika Giusepea Cecha koji je na pismo Julesa Vernea 1883. godine uzvratio detaljnim opisom i fotografijom Pazina i Pazinske jame.

U posljednoj cjelini naslovljenoj Prilozi donosi se članak Mladenke Hammer u sklopu kojeg su popisani članovi uprave Hrvatske čitaonice i drugih hrvatskih društava u Pazinu s kraja 19. i početkom 20. stoljeća.

Na samom kraju nalazi se foto zapis od dvanaest priloga sa znanstvenog skupa.

Svaki je članak obogaćen sažecima na hrvatskom, talijanskom i engleskom jeziku, te je popraćen pomno odabranim ilustracijama koje knjigu sadržajno i estetski obogaćuju. Na znanstvenom su skupu ovdje predstavljenog zbornika nazočili te aktivno doprinijeli brojni stručnjaci iz raznih znanstvenih domena. Na taj je način obuhvaćen, kao što je vidljivo iz napisanog, vrlo šarolik spektar tema. U tom smislu *Hrvatska čitaonoca u Pazinu* može poslužiti kao zanimljiv primjer i model za proučavanje nekih drugih povijesnih osobitosti ovog kraja.

Elvis Orbanić

**HRVOJE MATKOVIĆ
POVIJEST HRVATSKE SELJAČKE
STRANKE**

NAKLADA P.I.P. PAVIČIĆ, ZAGREB 1999.

Krajem 1999. godine izašla je iz tiska knjiga dr. Hrvoja Matkovića *Povijest Hrvatske seljačke stranke*. Njome je naša historiografija dobila još jedno vrijedno djelo koje opisuje razvoj i djelatnost najjače i najutjecajnije hrvatske političke stranke u prvoj polovici XX. stoljeća. Knjiga je podijeljena na više cjelina u kojima se prezentira povijest stranke od njezinog osnutka do naših dana. Uz navedeno knjiga sadrži

opširan popis korištene literature i kazalo imena. Tekst knjige prate slike i povijesni zemljovid. Cjeline knjige omeđene su godinama prijelomnicama u hrvatskoj povijesti prve polovice XX. stoljeća. Riječ je kaže autor, o cezurama koje su bitno utjecale na tijek novije hrvatske povijesti a pritom i na poziciju Hrvatske seljačke stranke (HSS). Svaka cjelina podijeljena je na poglavlja s posebnim naslovima koji upozoravaju na osnovni sadržaj raspravljanja.

Držeći se strogo znanstvenih kriterija u objašnjavanju povijesnog razvoja HSS-a, autor je zavidnom sposobnošću svoj izričaj razložio jezgrovito. Opisujući povijest HSS-a, autor se dotiče svih bitnih razdoblja stranke, temeljito razlažući njezin program, političke akcije, kontakte s drugim strankama. Na taj način čitatelja informira o svim bitnim pitanjima vezanim uz rješavanje hrvatskog pitanja u monarhističkoj Jugoslaviji. Obzirom da je HSS u to vrijeme bila ujedno i najjača politička stranka, njezina je djelatnost zalazila u sve pore života hrvatskog čovjeka. Zato nam ova knjiga ujedno predstavlja povijest Hrvatske u prvoj polovici XX. stoljeća.

Oblikujući tekst knjige Matković s istančanim osjećajem znanstvenika ukazuje čitatelju na uzroke koji su utjecali na uspon HSS-a u političkom životu hrvatskog naroda, definirajući njegove političke programe, proglose i stavove u pojedinim fazama razvoja hrvatskog pitanja, dajući ujedno ocjenu uloge u borbi za suverenost hrvatskog naroda i u njegovom suprostavljanju unitarističkom jugoslavenstvu i velikosrpskoj hegemoniji.

Čitajući tekst ove knjige, detaljno se informiramo s taktikom i strategijom vodstva HSS-a u nepoštudnoj međustranačkoj borbi u jugoslavenskoj političkoj areni, gdje je koristeći pozicije vlasti dominantnu ulogu imala Narodna radikalna stranka i ostale režimske stranke nastale u uvjetima diktature uvedene 1929. godine.

Na bezbroj primjera čitatelj se na teme-

lju dokumenata upoznaje sa zamkama koje su režimske stranke postavljale vodstvu HSS-a u njegovom parlamentarnom i izvanparlamentarnom djelovanju. Zato se njegovo vodstvo s mnogo umješnosti i snalažljivosti moralo boriti s podmuklim bizantinizmom političke prakse srbijanskih režimskih, ali i oporbenih stranaka.

Prateći programske odrednice HSS-a, autor s pravom ističe da je u tom pogledu njegovo glavno obilježje bila borba za federativno uređenje jugoslavenske državne zajednice, koje se u nekim razdobljima iskazivalo i kao konfederalizam. Tom je borbom HSS htjela riješiti hrvatsko pitanje, odnosno pitanje položaja i budućnosti Hrvatske i Hrvata u jugoslavenskoj državi. Borbom za federativno/konfederativno uređenje jugoslavenske države u knjizi se ujedno prati oštro suprostavljanje vodstva HSS-a unitarizmu, centralizmu, monarhizmu i velikosrpskom hegemonizmu.

Kao izvanredan poznavatelj stranačke politike predratne Jugoslavije, Matković objašnjava mnoga pitanja koja su u našoj historiografiji često oprečno tumačena. Matkovićeve se prosudbe pouzdane jer se temelje na relevantnoj izvornoj građi.

Središnje mjesto u ovoj knjizi imaju dvije cjeline i to: HSS u kraljevini SHS (1918.-1929.), te HSS u Kraljevini Jugoslaviji. Te dvije cjeline obuhvaćaju 74% knjige (389 str.). Navedeni udio je razumljiv budući se glavno razdoblje djelatnosti HSS-a odvija upravo u navedenom razdoblju. U njima se prezentira vrijeme u kojem je stranka prerasla u u hrvatski nacionalni pokret, koji je okupio sve slojeve hrvatskog naroda. Posebno mjesto autor daje sporazumu HSS-a s Narodnom radikalnom strankom (1925.), sporazumu HSS-a sa Samostalnom demokratskom strankom S. Pribičevića (1927.), događanjima u Narodnoj skupštini (1928.), te uvjetima pod kojima je stranka djelovala za vrijeme monarhističke diktature nakon 1929. Posebna pažnja posvećena je Zagrebačkim punk-

tacijama (1932.), koje predstavljaju programsku orijentaciju HSS-a u borbi protiv diktature. Njima se traži povratak na 1. prosinca 1918. godine i uklanjanje srbijanske hegemonije, te traži novo uređenje države kao asocijacije interesa osnovanih na slobodnoj volji njezinih članova, što je značilo potpunoj samostalnosti.

U dijelu knjige o HSS-u u uvjetima diktature čitatelj se pruža temeljit opis dosad nedovoljno rasvijetljenih pitanja poput ubojstva potpredsjednika HSS-a Josipa Predavca, Šubašićevih posjeta kralju za vrijeme Mačekova zatočeništva, kao i opis odnosa HSS-a i ustaškog pokreta. Tu se nalazi i opis uspostave Banovine Hrvatske. Dajući o tome završnu ocjenu, autor konstatira da unatoč izvjesnim nedorečenostima u nadležnostima, pa i povremenim nesporazumima u utvrđivanju kompetencija, Banovina je Hrvatska bila autonomija, gotovo kao federalna jedinica u centralistički uređenoj Jugoslaviji. Njezinom uspostavom bilo je narušeno načelo centralizma na kojemu je dotada počivala državna zgrada, potkrepljujući to činjenicom da je Banovina Hrvatska bila formirana u povijesnim i etničkim granicama hrvatskog naroda.

U zadnja dva poglavlja autor se osvrće na položaj HSS-a u NDH i obnovi stranke iz 1989. godine. U cjelini naslovljenoj HSS u NDH (1941-1945.) opisan je položaj stranke uoči i za vrijeme sloma Jugoslavije, ali i sudjelovanje u antifašističkoj borbi i izbjegličkoj vladi.

Na kraju knjige, u Epilogu, opisuje se odnos komunističkog režima prema HSS-u nakon završetka rata, HSS u emigraciji, HSS u domovini i inicijativama za obnovu djelatnosti stranke u razdoblju od 1989. do 1991. godine. Ovaj je dio knjige nastao na temelju dosad neobjavljenih vrela koja je autor dobio od stranačkih lidera.

Knjiga Povijest HSS-a nastala je kao rezultat autorovog dugogodišnjeg istraživanja. Izvorima autor prilazi kao istinski

znanstvenik te objektivno ocjenjuje sliku stanja. Ovo je važno istaknuti budući je stranka tijekom svoje djelatnosti imala uspona, ali i padova. Njezin povijesni put, istina, bio je u najvećem dijelu uzlazan, no bilo je i padova koje autor ne prešućuje, nego im daje potrebno znanstveno objašnjenje. Tako on sliku stranke ne idealizira već njezinu povijest prikazuje u svjetlu istine bez uljepšavanja i glorifikacije.

Izlaskom iz tiska ova knjiga popunjava prazninu u našoj historiografiji. Ona ispravlja neke ranije izrečene tvrdnje koje su sputane indoktrinacijom netočno ocjenjivale neke odluke vodstva HSS-a. Knjiga ujedno sintetizira dosad objavljene monografije o pojedinim fazama razvoja stranke, kao i monografije o njezinim istaknutim liderima.

Nijedna knjiga pa ni ova ne može dati konačnu riječ o povijesti HSS-a. Među ostalim i zbog toga što još uvijek postoje nedovoljno istražena područja. Čini mi se da se to ponajprije odnosi na djelatnost stranke i pojedinih istaknutih čelnika u antifašističkom pokretu.

Knjiga je opremljena brojnim crno-bijelim fotografijama. Neke se od njih po prvi puta objavljuju. Vjerujem da će knjiga naići na dobar prijem čitateljstva pošto je Matkovićev stil i izražavanje jednostavno i razumljivo, namijenjeno upravo široj publici.

Franko Mirošević

**FRANCOIS FURET, "PROŠLOST
JEDNE ILUZIJE"**

"POLITIČKA KULTURA", ZAGREB, 1997.

U posljednje vrijeme često se, gotovo do ruba tautološkog, citira ona Le Goffova izjava o "uzbudljivoj povratku političke historiografije". Vjerujem da u vezi s ovom knjigom F. Fureta ima smisla učiniti to ponovno, no istovremeno pokušati tom sada već općem mjestu vratiti sadržaj, odnosno pokušati

skicirati odgovor na pitanje: što je to "uzbudljivo" u tom "uzbudljivom povratku"? Očito je kako uz puku konstataciju da se "ponovno" misli i piše o prošlosti politike i političkog, ova Le Goffova teza zasigurno znači i mnogo više: da se to radi na nov način.

Naime, "uzbudljivo" je kada politička historiografija ulazi u i pita o prostoru imaginarnog, ili preciznije kada, kao u Fureta, pita o razlozima moći, sjaja i sljepila vezanih uz najsudbonosniju ideologiju dvadesetog stoljeća. Kada pita o moći koja je odredila čitavo stoljeće, sjaju koji je s distance današnjice apsurdan, te sljepilu njime izazvanom, sljepilu koje kao mrena prekriva čitavu epohu. Milijuni ljudi, tisuće intelektualaca, gotovo stotinu godina boluju od duboke fascinacije najkrvavijim i najbarbarskijim režimom u povijesti, a istovremeno dovoljno ciničnim da sve do svog kraja tvrdi kako tu povijest dovršava, režimom koji je iza krinke kraja povijesti obnavljao gotovo feudalne forme. Zašto? To je Furetovo pitanje. Pitanje tek na prvi pogled isključivo psihologijsko. Potrebno je samo prisjetiti se duboke srodnosti boljševizma s drugim ideologijama podjednakog religijskog sjaja, fašizmom i nacizmom, te strahovite moći koju su oni nad imaginarijem imali, kako bi se shvatilo da to pitanje zadire u najdublja tkiva jedne epohe. Pitanje toliko bitno povijesno da postaje antropologijskim.

Furetova "Prošlost jedne iluzije" iznova kristalno jasnom čini jednu veoma staru stvar, naime potvrđuje da je gola činjenica tek najprimitivniji oblik informacije. Elementaran, ali uzet sam za sebe tek čestica besmisla. I stoga je jasno da istinska historija počinje i živi tek u prostoru između činjenica, a kada smislom ispuni tu svoju prazninu između krotina prošlosti, uvijek okončava tako da stvara ogledalo. Bitno povijesno jest bitno antropologijsko. U diskursu koji se odvija na toj razini, u historiji koja stvara zrcala, Furetu se kao glavni sugovornik historiografiji nameće filozofija (načelo interdisciplinarnosti vjerojatno u svome korijenu znači samo jednu

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LII
ZAGREB 1999.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LII, str.1-250, Zagreb 1999.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky